

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci,
predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka, glavni i odgovorni
urednik časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs***

BOSNU I HERCEGOVINU RUŠE INDIVIDUALNI, GRUPNI I NACIONALNI EGOIZMI

Država je pravni poredak, to će reći legalna i apsolutna vlast. Društvo BiH trebalo bi uspostaviti sklad među različitim interesima i različitim segmentima sistema, a to se smatra jednom od temeljnih vrijednosti sistema. Samo je tako moguće društveno koegzistiranje. U tim svojim društvenim funkcijama pravo je oblik posredovanja različitih društvenih međuljudskih i konflikata i sukoba interesa. Alen Turen konstatuje da društveni sukobi proizvode društveni život, i ističe da su odnosi moći (društveni odnosi) ono socijalno polje unutar koga se odvijaju društvene borbe. Akcija je po njemu društvena samo ukoliko je normativno orijentisana i situirana u polje odnosa moći i zajedničkih kulturnih orijentacija. Glavni cilj sukoba pritom je borba aktera (društvenih pokreta) oko uspostavljanja odlučujuće kontrole nad istoricitetom (Turen, 1987). Taj je konsenzus inter-subjektivni i intra-subjektivni, što između ostaloga, znači da sloboda organizacije implicira svjesno preuzetu obavezu-ograničenje vlastite slobode. Bez toga je nezamisliva (a istorijsko je iskustvo pokazalo i nemoguća) demokratska organizacija društva. Moguć je jedino politički totalitarizam, ili anarhija, što je samo predvorje totalitarizma. Sloboda nije u anarhiji, već u organizaciji i izvjesnosti postupanja. Pravna je sigurnost, dakle, motivaciono povoljna, stimulativna za društvenu dinamiku. Stvarnost BiH je nešto drugačija, ona nosi mladeže staroga društva, iz čije utrobe tek izlazi, nosi privatništvo i egoizam čovjeka i njegov neprirodni prisvajački, eksploatatorski odnos prema čovjeku. BiH kao političko društvo je arena političkih zbivanja, tj. sukobljavanja različitih interesa, gdje je institucijska moć onaj medij koji sukob interesa drži u „granicama poretka“. Prekorače li se granice jednog poretka, nužno se uspostavlja novi. BiH je pred novim iskušenjima da u fazi „nereda“ produži izravno nasilje, ali je isto tako prisiljena da ga što prije zamijeni organizovanom moći i autoritetom poretka, kako bi pored ostalog i samoj sebi odredila pravac i norme ponašanja. **Političke elite u Bosni i Hercegovini moraju prevazići etničke konflikte i uvažiti multietničku strukturu kao datost.** Alen Turen ističe da konflikt prije svega pretpostavlja jasnu odrednicu suparnika sa kojim se takmiči. Nosioci konflikata moraju naime biti identifikovani kao posebne društvene kategorije (Isto, 48). U politikološkoj literaturi postoji zajedničko stanovište da vladajuće etničke stranke u Parlamentarnoj skupštini BiH nemaju istorijsku prohodnost za izgradnju konsenzusa o državnom razvoju BiH. Prisutni su konstantni

nesporazumi, sukobi, čemu u značajnoj mjeri doprinosi i visok stepen fragmentiranosti partijskog sistema u Bosni i Hercegovini. Kenet Bolding sukob određuje kao „...stanje nadmetanja u kome su strane svjesne nespojivosti potencijalnih budućih pozicija i u kojem svaka strana želi da zauzme poziciju koja je nespojiva sa željama druge strane” (Boulding, 1963), što je specifično i za BiH. BiH kao političko društvo je poligon različitih političkih događaja i zbivanja, tj. sukobljavanja različitih interesa, gdje je institucijska moć onaj medij koji konflikt-sukob interesa drži u „granicama poretka“. Ako se prekorače granice jednog poretka, za BiH poretka uspostavljenog međunarodnim Dejtonskim sporazumom, nužno se uspostavlja drugi. Autoritet poretka u dejtonskoj Bosni i Hercegovini treba da sam sebi odredi pravac i norme ponašanja. BiH je suočena sa pomanjkanjem pravne svijesti kao značajnog elementa političke kulture, političke samosvijesti, ne ostaje samo, da tako kažemo, na individualno-psihološkom planu, već je indikacija društvenog odnosa koji se u političkom društvu iskazuje prije svega kao odnos moći, tj. nadređenog i podređenog. Ako se u BiH ne poštuje uspostavljeni normativni poredak, politička elita koja je nominalno vladajuća, utoliko ona de facto i nije vladajuća. Nerazvijena svijest o vrijednosti prava kao oblika i činioca društvene kulture društva u Bosni i Hercegovini ostaje tim značajnije i osjetljivije pitanje (po svojim konzekvencijama) što mu se posvećuje manje pažnje. Neiživljena „privatna inicijativa“ u uslovima opšte egzistencijalne sigurnosti u Bosni i Hercegovini, po mnogim simptomima i ponašanjima, drastično naglašava privatno vlasničko, egoistično ponašanje, što stvara i objektivnu podlogu i stimulans za sticanje mimo rada. Preveliki broj zakona tj. normativna promjenomanija, koliko god se činilo da stvara prostor za slobodno postupanje i normativnu djelatnost autonomnih subjekata, pogoduje, zapravo onim posredničkim društvenim strukturama koje neće radikalniju promjenu, pa im odgovara i stanje pravne nesigurnosti u kome prema svome interesu mogu modelirati društvene i pravne situacije. Pri takvom stanju stvari u Bosni i Hercegovini može se izmicati svakoj društvenoj odgovornosti, koja se onda prebacuje na „treće lice množine ili četvrto lice apstrakcije“. Ne sagledava se dovoljno studiozno i odgovorno sva složenost i međuzavisnost različitih interesa, pa se preferiranjem jednoga ugrožava drugi. **Individualni, grupni i nacionalni egoizmi nisu iščezli u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini.** Ovi su egoizmi tim razorniji po Republiku Srpsku i Bosnu i Hercegovinu, što se skrivaju iza nacionalnih (nacionalističkih) pragmatika i ornamentike. Samo postojanje aktera sa suprotnim interesima nužan je i neophodan, ali ne i dovoljan uslov za izbijanje konflikata. Mora zato postojati sporni predmet konflikta, a to može biti, smatra Vladimir Goati, stvar, socijalna pozicija (pravo), prostor ili sama egzistencija drugog subjekta (Goati, 1978). Narušavanja i obezvređivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma mora imati svoju čvršću socijalnu podlogu. To ne može biti samo posljedica nediscipline, javašluka, pohlepe pojedinca ili neukosti normotvoraca.

Takvo stanje odgovara neodgovornim političkim elitama koje svoje interese i profitke ostvaruju, ne stvaranjem, već varanjem. Oni na ovaj način povlače i druge da ih slijede u takvom obrascu i stilu ponašanja. Sve češće nepoštivanje zakona u Republici Srpskoj i BiH pokazuje, između ostalog da smo svojom političkom i pravnom kulturom ispod razine građanske političke emancipacije, koja je, barem načelno, feudalni sistem samovolje i privilegija zamijenila sistemom prava. Trenutak ulaženja u direktnu konfrontaciju aktera u dejtonskoj BiH je specifičan, konfliktan. Kozerovo određenje konflikta kao „borbe povodom vrijednosti i pretenzija na položaje, vlast i rijetka dobra, gdje strane u sukobu ne samo da teže zadobijanju željenih vrijednosti, već i da neutrališu, oštete ili unište svoje protivnike” (Kozer, 1956) je nažalost slučaj i u društvu i zajednici BiH. Konflikata, njihovog otvorenog manifestovanja, lišena su samo stagnantna, autoritarna društva. Okoštalost i ideološko i represivno potiskivanje konflikata svakako idu u red ključnih faktora njihove stagnacije i (pr)opadanja. Stanja prestabilirane ravnoteže zapravo su najčešće indikator bazične društvene nestabilnosti i nesigurnosti. Samo krhke strukture ne mogu dopustiti otvorene sukobe (Kozer, 1956). Na drugoj strani sukobi održavaju istorijsku mijenu budnom (Darendorf, 1959), odnosno predstavljaju životni sok demokratije (Lipset, 1969) time što podstiču proces strukturnih promjena, sprečavaju rascjepe i vode objedinjavanju i koaliciji. Pravno stanje u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini i odnos prema zakonu ne može se nazvati ni prirodnim (status naturalis), ni građanskim (status civilis). To je neka vrsta fingirane pravnosti koja više odgovara „projektovanoj i organizovanoj anarhiji“, negoli **pravnom sistemu kao „organizovanom sistemu slobode“**. Posljedice ovakvog stanja i ponašanja su u zamjeni „organizovane slobode“ anarhijom i samovoljom koja nužno proizvodi stanje socijalne i pravne nesigurnosti, što je samo predvorje u kojem se suspenduje demokratija i sloboda, a zavodi red i čvrsta ruka. **Tada moć zakona tako ustupa mjesto zakonu moći.** Kriza morala je ozbiljan problem u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini i nužna je moralna obnova. Za Kanta čovjek je moralno biće, moralnost je bit čovjeka. Izvor i kriterij moralnosti je čista volja. Za Hegela čovjekova je bit teorijska, filozofijska: čovjek se potvrđuje kao čovjek mišljenjem, osmatranjem onoga što se već zbilo. Ono što jest (građanska zbilja) i ono što treba da bude (ideja pomjereno je u filozofiji). Za Marksa čovjek je samodjelatno biće, biće prakse, čovjekova bit je radna. Čovjek po radu jest čovjek. Politička je moć otuđena moć rada. Rješenja teorijskih problema moguće je samo na praktičan način (Marks), a politika se stalno mora pitati kako je zajednica moguća? Politika mora zajednicu posredovati. Čim smo doveli u vezu politiku i zajednicu, riječ je o političkoj zajednici, o društvu različitih, antagonističkih i konfliktnih interesa, a što je veliki problem u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini. U takvom društvu nema bezinteresne, vrijednosno neutralne, moralne pozicije nekog bezvrijednosnog arbitra. Temeljno je etičko proturječje (kao

u ostalom, i temelj proturječija a i opstanka politike), proturječije između opšte moralne norme i posebnog interesa. Politika je često „umijeće mogućega“, ali i iluzija mogućega - zajednice. Politika je više katalizator nego li generator volje za moć. Ona nije samo instrument zajednice, nego i način zajednice (dakle zajednica sama) u uslovima takve čovjekove razdvojenosti. Pitanje zajednice stalno implicira pitanje: Kako, a to nije samo tehničko nego i etičko pitanje. Gradski trgovi trebaju biti istinski forumi, a to znači i mjesto stvaranja i zbivanja javnosti. Danas ekspanzija znanja i moći nažalost često čovjeka čini nesigurnim i uplašenim. „Pomirenje“ političkog i etičkog moguće je jedino uz društvenu legalizaciju odlučujuće moći rada. Opasnost je u tome što je često puta bit privatnog vlasništva prisvajanje tuđeg, što je česta pojava i u BiH.